מחוון למורה

מחוון: אחרי המבול: ברית, אחריות וכבוד – בראשית פרק ט

1. הברכה: בשניהם "פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ"; אצל נח חוזרת פעמיים (ט, א; ט, ז) כמסגרת. בעלי חיים: אצל אדם "וְכִבְּשֻׁהָ; וּרְדוּ" (שליטה); אצל נח "וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם" (פחד: יחסים מתוחים, כי האדם עכשיו גם אוכל אותם). מזון: לאדם צומח בלבד (א, כט); לנח "כְּיֶרֶק עֵשֶׂב, נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כֹּל" (ט, ג; רש"י). המשמעות: העולם החדש מתחשב בחולשת האדם ובמציאות שאחרי המבול.

2. א. בעלי החיים חטאו ("הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר") ונגזר עליהם מוות, ונח הציל אותם, ולכן "קִיּוּמָם בַּעֲבוּרוֹ": מותר לו לשחוט ולאכול. ב. אבר מן החי: מותר הגוף אחרי המוות, לא "הנפש"; זה "אַךְ־בָּשָׂר, בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ" (ט, ד). ג. תשובה מנומקת: ההיתר נובע מנסיבות ומלווה בגבולות, ולכן אפשר לראות בו ויתור ולא אידאל (קרוב לרעיון הרב קוק); או: ההיתר מעמיד את האדם במעמד גבוה מבעלי החיים. כל עמדה מנומקת מן המקור מתקבלת.

3. א. כולם מבינים שבני אדם מצווים להעניש את הרוצח: בבית דין ובעדים (רש"י, ספורנו), כמצווה לבני נח (אבן עזרא). ב. הנימוק מבסס את חומרת הרצח: האדם נברא בצלם (א, כז), ולכן פגיעה בו היא פגיעה בצלם אלוהים. המבול בא בגלל חמס, ולכן החוק הראשון בעולם החדש מגן על חיי אדם ומקים מערכת משפט.

4. שבע פעמים (ט, ט, יא, יב, יג, טו, טז, יז). הברית עם נח, זרעו וכל נפש חיה, וללא תנאי: היא תקפה גם אם בני האדם יחטאו. אות הוא סימן מוחשי שמזכיר את הברית ("וְזָכַרְתִּי"), כביכול גם לאלוהים.

5. רמב"ן: הקשת הייתה מאז הבריאה, כי היא תופעה טבעית (אור השמש באוויר לח); ההוכחה: "אֶת־קַשְׁתִּי נָתַתִּי" בלשון עבר, ולא "אני נותן"; החדש: הקשת הופכת לאות ברית שלום. אבן עזרא: הקשת ניתנה עתה; ואם מקבלים את ההסבר המדעי, אלוהים חיזק את אור השמש אחרי המבול; החדש: הקשת עצמה (או הופעתה) חדשה.

6. דיוקים: (1) "וַיָּקַח" בלשון יחיד, אף שמדובר בשניים: רש"י, שם נתאמץ במצווה יותר מיפת. (2) "אֲחֹרַנִּית" פעמיים: ספורנו/רש"י, גם כשהיו צריכים להסתובב כדי לכסות, הפנו את פניהם כדי לא לראות. (3) ריבוי הפעלים (לקחו, שמו, הלכו, כיסו) מאט את הסיפור ומדגיש את הזהירות. המסקנה: שמירה על כבוד האב גם ברגע חולשה.

7. רש"י: (א) הפסוק הקדים "וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן" כדי להכין את הקללה שעל ידי חם נתקלל כנען; (ב) יש אומרים שכנען עצמו ראה וסיפר, ולכן נתקלל. אבן עזרא: שניהם רעים, "וּכְמַעֲשֵׂה אָבוֹת יַעֲשׂוּ בָנִים", והפרשה באה להסביר מדוע הכנענים מקוללים.

8. א. הטענה שהכושים (אנשים כהי עור) נידונו לעבדות בגלל קללת נח את חם. ב. הנמרוד, המלך הראשון אחרי המבול, היה מבני כוש (י, ח-י), ומכאן שכוש לא נידון לעבדות. ג. למשל: הקללה מכוונת לכנען, לא לחם ולא לכוש; אין בכתוב כל אזכור של צבע עור; כנען הוא עם בארץ כנען, והקללה נוגעת להיסטוריה של הארץ (רש"י ט, כו).

9. חוק: "כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים" (ט, ו) עם רש"י/ספורנו: בית דין ושמירה על חיי אדם. ברית: ט, יא או ט, יג עם הרמב"ן: יציבות ושלום לכל היצורים. אופי: ט, כג עם רש"י: כבוד ואחריות. עמדה מנומקת. ניקוד מוצע: שלושה יסודות עם פסוק ופרשן 12 (4 לכל יסוד), עמדה ונימוק 5, ניסוח ומבנה 3.

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא וספורנו מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. ממלכתי: סיפורי בראשית (פרקים א-יא ותולדות האבות) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ״ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי והשוואה לספרות המזרח הקדום); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.